

era unul firesc, științific, ci avea la bază rațiuni ideologice și dorința de acaparare a unor oameni care, timp de secole, avuseseră o dezvoltare diferită de cea a patriei de origine.

2.6. EXPOZIȚIILE ARTIȘTILOR GERMANI DIN ROMÂNIA ÎN „REICH” ÎN 1942 ȘI 1944

2.6.1. Prima Expoziție a artiștilor germani din România

Răspunzând invitației „Volksdeutsche Mittelstelle”¹¹⁹ (Oficiului central pentru germanii etnici) de a organiza o expoziție colectivă în Reich, „Oficiul pentru cultură a G:E:G”, respectiv pictorul Josef Strobach (directorul executiv al acestuia și membru al partidului nazist), au început cu pregătirile de rigoare. Primul pas a constat în selecționarea lucrărilor și în expunerea lor la Brașov, în sălile de expoziție ale G.E.G., vernisajul având loc în data de 6 decembrie 1941. Apoi, pe parcursul anului 1942, expoziția a fost itinerantă la Berlin (16 mai – 14 iunie 1942)¹²⁰, Stuttgart (august)¹²¹, Saarbrücken (octombrie)¹²² și Diedenhofen (Lotaringia).

Organizatorii evenimentului plastic au dorit să ofere publicului din „Reich” un eșantion reprezentativ al artei „moderne” germane de pe teritoriul României, selecționând în acest scop nu

¹¹⁹ http://de.wikipedia.org/wiki/SS-Haupt%C3%A4mter#Hauptamt_Volksdeutsche_Mittelstelle (pagină web consultată în 6 ianuarie 2009).

¹²⁰ *Von der Berliner Ausstellung Deutsche Künstler in Rumänien*, în: SODTZ, nr. 231, 14 dec. 1941, p. 5; Marianne Weingärtner, *Ausstellung deutscher Künstler aus Rumänien*, Berlin, 1942, în: SODTZ, nr. 120, 28 mai 1942, p. 5; *Großer Erfolg der Berliner Ausstellung. Die Pressestelle der Volksgruppenführung teilt mit*, în SODTZ, nr. 138, 18 iunie 1942, p. 2.

¹²¹ *Unsere Kunstausstellung in Stuttgart*, în: SODTZ, nr. 191, 19 aug. 1942, p. 2; *Kunstausstellung „Deutsche Künstler aus Rumänien”*, veranstaltet vom Gauverband Württemberg des Volksbundes für das Deutschtum im Ausland im Ehrenmal der Deutschen Leistung im Ausland, f. a (catalog de expoziție).

¹²² *Ein Gruß Saarbrückens an den Volksgruppenführer*, în: SODTZ, nr. 234, 8 oct. 1942, p. 2.

numai opere ale unor artiști în viață, ci și ale artiștilor mai importanți din generația „fondatorilor” de la sfârșitul secolului al XIX-lea. Criticul de artă al cotidianului „Südostdeutsche Tageszeitung” susținea că, la sfârșitul secolului al XIX-lea, între arta transilvănenilor și cea din Germania, ar fi existat un decalaj de aproximativ două decenii. Dar, în loc de a vedea în aceasta un handicap, fenomenul i se pare o adevărată binefacere, întrucât i-a ferit pe primii de „sălbăticierea” vieții artistice, căreia numai führer-ul i-a pus capăt. Datorită faptului că nu s-au îndepărtat de filonul tradițional, artiștii contemporani au putut continua să lucreze în stil tradițional, fără să fi avut loc un clivaj între trecut și prezent¹²³.

Pentru expoziție, au fost selectate lucrări ale unor artiști care nu mai erau în viață, precum Arthur Coulin, Friedrich Miess, Fritz Schullerus, Carl Dörschlag, dar și ale unor artiști activi precum Eduard Morres, Hermann Morres, Hans Eder, Fritz Kimm. Din generația tânără, Waldemar Schachl și Josef Strobach s-au bucurat de apreciere deosebită, primul datorită faptului că aborda trecutul sașilor într-o viziune monumentală, iar cel de-al doilea datorită dramatismului reprezentărilor sale. Spre deosebire de Schachl și Strobach, care se foloseau de culori puternice, metalice, Konrad Vollrath (mai târziu Vollrath-Veleanu) a fost remarcat pentru delicatețea cromatică a peisajelor impresioniste. Dintre sibienii consacrați, Hans Hermann a atras atenția cronicarului prin renumitele sale peisaje de iarnă, în care își arătase măiestria în redarea reflexelor colorate de pe albul zăpezii. Centrul artistic al Sibiului excela printr-o pleiadă de femei talentate, precum Ernestine Konnerth-Kroner, Trude Schullerus și Anna Dörschlag.

¹²³ *Deutsche Kunst in Rumänien*, în: SODTZ, nr. 224, 6 dec. 1941, p. 6 (*...lag also gegenüber der Entwicklung im Reich um gut 2 Jahrzehnte zurück. Heute, wo das Zeitalter der einander jagenden, modernen „ismen” endlich vorüber ist, erkennen wir, dass unsere südosteuropäische Kunst durch diese „Verspätung” durchaus nichts verloren hat. Im Gegenteil, die Zeit der Verwilderung des deutschen Kunstlebens, der erst Adolf Hitler ein Ende setzte, fand dadurch bei uns kaum Raum zur Entfaltung*).

După sudul Transilvaniei, cu tradiția sa artistică îndelungată, Banatul s-a remarcat în expoziția artiștilor germani din România printr-un grup consistent de artiști. Cel mai apreciat a fost Franz Ferch, care, datorită tematicii abordate, devenise omul momentului. Stefan Jäger (1877–1962), Hans Emineth (1890–1969) și Emil Lenhardt (1886–1956) erau, de asemenea, pictori talentați și remarcați de public și de critici. Alături de picturi, în expoziție erau prezente și lucrările graficienilor Helfried Weiss (1911–2007), Dolf Hienz (1897–1944), Harald Meschendörfer (1909–1984), a acuareliștilor Heinrich Schunn (1897–1984) și Karl Brandsch (1900–1978), precum și sculpturile Margaretei Depner din Brașov și ale bănaștenilor Josef Brunnet, Peter Seif și Georg Schadt. Din grupul sculptorilor lipsea Hans Guggenberger.

Expoziția s-a bucurat de sprijinul oficialităților germane, în special de cel al profesorului Schweizer Mjölner, „Reichsbeauftragter für künstlerische Formgebung” (Însărcinat al Reich-ului pentru creație artistică) și al lui Berthold, din cadrul „Hilfswerk für deutsche bildende Kunst” („Oficiul de ajutorare a artei plastice”). Vernisajul expoziției a avut loc la 16 mai 1942, în spațiile generoase ale noului muzeu din Bodestraße (Berlin), expoziția fiind deschisă până în 14 iunie. La deschidere a fost prezent Walter May, care a ținut un discurs sfiorător despre misiunea germanilor în sud-estul Europei. În ciuda mai multor evenimente importante, desfășurate în aceeași perioadă – expozițiile „Paradisul sovietic”, „Marea expoziție de artă din Berlin” și „Expoziția Academiei Prusace” –, expoziția artiștilor germani din România, un eveniment deopotrivă cultural și politic, a fost încununată de succes. Din primele zile, patru cincimi din totalul obiectelor expuse au fost achiziționate de înalți demnitari naziști. Expoziția s-a bucurat de prezența a 7.000 de vizitatori plători și de numeroase grupuri formate din membri ai Wehrmacht-ului, elevi și membri ai diferitelor asociații.

Analizând evenimentul în întreaga sa amploare, Josef Strobach atribuia reușita acestuia înainte de toate conducerii G.E.G. și „Oficiului pentru cultură”. Atribuia o deosebită semnificație faptului că artiștii etnici germani din România au

fost primul grup din sud-estul Europei care a reușit să se prezinte în fața publicului din „Reich”. Considera că astfel se stabilise o punte de legătură între România și „Mutterland” (țara mamă, țara de origine), o performanță care îi obliga și în continuare pe artiști¹²⁴.

La Stuttgart, supranumit „Stadt der Auslandsdeutschen” (oraș al germanilor din străinătate), deoarece aici funcționa „Deutsches Ausland-Institut” (Institutul pentru germanii din străinătate)¹²⁵, expoziția a fost organizată la „Ehrenmal der deutschen Leistung im Ausland” (Memorialul performanțelor germane din străinătate) din Wilhelmpalast. Și aici expoziția s-a bucurat atât de atenția vizitatorilor, cât și a criticii de specialitate¹²⁶. În semn de apreciere, municipalitatea a achiziționat mai multe opere de artă printre care și sculptura intitulată „Die Sinkende” (*Femeie prăbușindu-se*) a Margaretei Depner. Actualmente lucrarea se află în custodia „Siebenbürgen-Institut” (Institutului Transilvănean) din Gundelsheim. Al treilea popas al expoziției a fost orașul Saarbrücken. Acestui loc i se acorda o semnificație aparte, întrucât printre cei care cu 150–200 de ani în urmă porniseră spre Banat, se aflau și emigranți din partea vestică a Germaniei. Expoziția a fost folosită în scopuri propagandistice, conferindu-i-se însemnătatea unei reîntâlniri peste secole. A fost, de asemenea, o demonstrație a dăinuirii „germanității”, o germanitate care, despărțită în timp și spațiu și înconjurată de seminții străine, își păstrează trăsăturile caracteristice. Și la Diedenhofen în Lotaringia/Lorena, un ținut

¹²⁴ Josef Strobach, *Die Türen zum Mutterland geöffnet. Die Ausstellung „Deutsche Künstler aus Rumänien” in Berlin ein voller Erfolg*, în: SODTZ, nr. 176, 1 aug. 1942, p. 5; Josef Strobach, *Die Kunstausstellung der Deutschen Volksgruppe in Rumänien im Reich*, în: *Jahrbuch der Deutschen Volksgruppe in Rumänien*, 1943, p. 171–174.

¹²⁵ Bernhard Capesius, *Das Deutsche Ausland – Institut in Stuttgart*, în: *Deutscher Kalender für Rumänien*, 1937, p. 68–76; Ernst Ritter, *Das Deutsche Ausland-Institut in Stuttgart 1917–1945. Ein Beispiel deutscher Volkstumsarbeit zwischen den Weltkriegen*, Wiesbaden, 1976.

¹²⁶ Erwin Bareis, *Deutsche Künstler aus Rumänien*, în: *Stuttgarter Neues Tageblatt*, 21 august 1942.

care se afla în curs de re-germanizare, expoziția a avut un puternic rol propagandistic. Aici, germanii din România au fost dați drept exemplu localnicilor pentru rezistența față de încercările de deznaționalizare¹²⁷.

Abia își închisese porțile expoziția itinerantă, când, în 13 decembrie 1942, la Sibiu, s-a deschis expoziția artiștilor locali în sala pictorilor a Muzeului Brukenthal. Cuvântul de deschidere a fost rostit de consilierul cultural, dr. Julius Bielz, care s-a referit la importanța artei în vremuri de restriște. Numărul mare de vizitatori îi demonstau vorbitorului dorința de detașare și de evadare, măcar pentru câteva clipe, din cotidian. Expoziția reunea opere de artă a șase artiști: Henriette Bielz, Karl Eduard Closius, Anna Dörschlag, Hans Hermann, Dolf Hienz și Hildegard Schieb. La momentul expoziției, Dolf Hienz era un grafician apreciat, considerat al doilea după Fritz Kimm¹²⁸. Ne-au parvenit puține lucrări ale artistului, dar cele existente nu-l recomandă ca artist deosebit. În numărul aniversar 20.000 din 1939 al cotidianului „Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt”¹²⁹, este reprodus un desen de Hienz cu îndrăgitul motiv al „Semănătorului”, devenit un simbol al apărătorului gliei strămoșești.

2.6.2. Cea de-a doua expoziție a artiștilor germani din România – 1944

După succesul primei expoziții din „Reich”, G.E.G. și „Oficiul pentru cultură” au trecut la pregătirea celui de-al doilea eveniment plastic de mare amploare. Dacă motorul primei expoziții a fost Josef Strobach, cea de-a doua a căzut în sarcina lui Helmut Zeidner, întrucât Strobach se înrolase în aviația

¹²⁷ T.S., *Ausstellung „Deutsche Künstler aus Rumänien”. Rückblick*, în: *KrZ*, 3 febr. 1943, p. 5; F. S., *Zur Ausstellung „Deutsche Künstler aus Rumänien”. Ein Rückblick*, în: *SODTZ*, nr. 21, 28 ian. 1943, p. 5.

¹²⁸ Harald Krasser, *Gesamtschau der Hermannstädter Maler*, în: *SODTZ*, nr. 294, 17. dec. 1942, p. 5.

¹²⁹ *SDT*, nr. 20000, 14 dec. 1939.

română, aflându-se, undeva, pe frontul de est, în calitate de reporter de război¹³⁰. Așa cum se întâmplase și în 1941, în cadrul programului de pregătire a expoziției, s-au organizat și două previzionări, una la Brașov de dimensiuni reduse, iar cea de-a doua mai amplă, la Sibiu. Ambele expoziții de previzionare au fost însoțite de cataloage tipărite, astfel că în baza acestora diferențele sunt ușor de stabilit. La Brașov au expus numai localnici, cu excepția lui Karl Brandsch (1900–1978) și a sculptoriței Annemarie Suckow von Heydendorff (1912–2007). Artista născută la Mediaș a urmat studii artistice la München și București, la clasa profesorului Oscar Han, iar în 1935, căsătorindu-se cu juristul Hermann Suckow, și-a urmat soțul în Prusia orientală. Expoziția a cuprins 150 de opere de artă și a fost deschisă între 31 octombrie și 14 noiembrie 1943, în pavilioanele expoziționale ale G.E.G.¹³¹.

În variantă sibiană, expoziția a cuprins 227 de opere, dintre care opt făceau parte din colecția Muzeului Brukenthal și erau semnate de profesorul Dörschlag și de elevi ai săi, fapt reieșit dintr-un document aflat în colecția de manuscrise a Bibliotecii Brukenthal și semnat de Helmut Zeider. Nici profesorul, nici elevii săi, nu mai erau în viață la momentul expoziției¹³². Alături

¹³⁰ Manfred Wittstock, *Bildende Künstler, Kunsthandwerker und Kunstgewerber der Siebenbürger Sachsen in der Zwischenkriegszeit und ihre Beziehungen zum Nationalsozialismus*, în: *Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde*, an 24, 2/2001, p. 251–252. (Strobach a luat parte la bătăliile de pe Don și de la Stalingrad, fiind decorat pentru fapte de vitejie cu „Crucea de fier”, clasa a II-a și cu ordinul „Crucea serviciului credincios cu spade”).

¹³¹ *Kulturkammer der Deutschen Volksgruppe in Rumänien. Kammer der bildenden Künste. Ausstellung der Kronstädter Künstler in den Ausstellungshallen der Volksgruppe 31. Oktober–14. November 1943* (catalog de expoziție); Dr. O. Richter, *Ausstellung Kronstädter Künstler*, în: *SODTZ*, nr. 265, 14 nov. 1943, p. 6.

¹³² 430/943 Hermannstadt, den 20. 12. 1943

Wir bestätigen hiemit für Zwecke der „Kunstausstellung der Deutschen Volksgruppe”, die in der Zeit vom 22. 12. 1943 – 2. 1. 1944 in Hermannstadt veranstaltet wird, folgende Bilder der Gemäldegalerie des Baron Brukenthalischen Museums als Leihgabe übernommen zu haben, wobei wir uns verpflichten, diese Bilder bis spätestens 5. 1. 1944 an die Gemäldegalerie des Museums zurückzustellen:

Alături de cei amintiți mai sus, trebuie să amintim un grup destul de numeros de „Heimatkünstler”-i (artiști autohtoniști), rapsozi ai ținuturilor natale și ai oamenilor care le populau. Artă lor era una realistă, cu o cromatică plăcută, uneori idilică, care, din punct de vedere tehnic, nu era lipsită de elemente ale modernismului. Dintre aceștia, îi amintim pe Trude Schullerus, Anna Dörschlag, Hans Hermann, Heinrich Schunn, Karl Brandsch, Henriette Bielz. Motivele preferate de autohtoniști au fost cetățile bisericești – monumente medievale ale sașilor cu care aceștia se identificau și se mândreau –, locurile pitorești din orașele medievale, imaginile din viața țăranilor, imaginile cu țăranii în portul „de biserică”, portrete de țăranii și de copii, naturi moarte cu flori de câmp sau de grădină. Toate acestea creau impresia unei comunități care trăia în pace și armonie, a unei lumi atemporale, fără fisuri și lipsită de conflicte. Curentul autohtonist a fost urmat și de bănașii Emil Lenhardt (1886–1956) și Stefan Jäger (1877–1962), cel din urmă pictând scene reprezentând așezarea șvabilor în Banat, precum și scene din viața acestora.

Este lesne de înțeles că lucrările autohtoniștilor au putut fi confiscate de naziști și transformate în instrumente ale propagandei oficiale. Astfel, **cetatea bisericească** nu mai era lăcașul de cult și monumentul care, în vremuri de restriște, oferea protecție comunității asediate, ci devenea pilonul germanității, al civilizației, așezat în calea barbarilor.

După aceeași logică, nici **țăranul sas sau șvab** nu mai era un om simplu, care iubea pământul moștenit din străbuni, pe care l-a cultivat și l-a apărut, la nevoie, cu arma în mână. În lumina ideologiei „Blut und Boden”, acesta devenise partinică a unui neam mare, a unei comunități de sânge, care, de secole, apăra acest avanpost al germanității. Astfel, țăranul – fie el reprezentat ca plugar, semănător, în timpul activităților cotidiene, îmbrăcat pentru slujba de duminică etc. – era investit cu calități și virtuți pretins proprii numai germanității.

Datorită acestor redefiniri făcute nu de artiști, ci de oficiali, este dificil de stabilit în ce măsură artiștii, în general, și-au însușit

ideologia nazistă, excepție făcând desigur cei care au acceptat funcții publice, devenind colaboratori ai sistemului. Consider că, în marea lor majoritate, artiștii deși nu erau interesați de ideologie în sine, au acceptat totuși cu plăcere situația confortabilă pe care le-o crea „Oficiul pentru artele plastice”. Cum pentru sași, Germania fusese dintotdeauna „țara mamă”, a expune acolo și a te bucura de apreciere însemna realizarea supremă ca artist.

Afirmând aceasta, mă gândesc în primul rând la grupul de femei Trude Schullerus, Anna Dörschlag, Henriette Bielz care și-au urmat cu conștiinciozitate drumul ales cu mult înainte de fascizarea țării. Au rămas credincioase stilului și temelor pentru care optaseră dintru început, dar au participat la toate expozițiile artiștilor etnici atât la Brașov și Sibiu, cât și la cele itinerante în „Reich”. Asemenea lor, nici peisagiștii Heinrich Schunn, Karl Brandsch sau Emil Lenhardt nu au abdicat de la orientarea lor inițială.

Spre deosebire de cei amintiți anterior, în sursele analizate, reputații artiști Hans Hermann și Hans Eder apar (asemenea bănașeanului Franz Ferch) dispuși a se adapta noilor tendințe. Pentru oricine care studiază pictura lui Hans Eder este evident că spre sfârșitul anilor '30 maestrul și-a schimbat modul de reprezentare. Cu lucrarea „Portret de țăran sas din Țara Bârsei”, datată 1938, care a participat la expoziția itinerantă din 1944, autorul s-a dezis total de avangardă¹⁵². Foarte îndepărtate de expresionismul practicat altădată de artist sunt și portretul lui Hans Otto Roth (1936)¹⁵³, cel al prim-preotului Brașovului, Konrad Möckel (1942)¹⁵⁴, al dr. Fabritius (1943)¹⁵⁵, precum și lucrarea „Mamă și copil” (1942)¹⁵⁶.

¹⁵² Țăran sas din Țara Bârsei, datat 1938, lucrarea a fost reproducă în: *Der getreue Eckart*, din 1 apr. 1939.

¹⁵³ Portretul lui Hans Otto Roth, u/p, 92,3 x 73,3 cm, semat cu monograma H. E., datat (19)36, Muzeul Brukenthal, nr. inv. 2548.

¹⁵⁴ Portretul prim preotului Konrad Möckel, u/p, 80 x 70,5 cm, semnat cu monograma H. E., datat (19)42, Muzeul Brukenthal, nr. inv. 3005.

¹⁵⁵ Portretul dr. Fabritius, u/p, 91 x 73 cm, semnat cu monograma H. E., datat (19)43, Muzeul Brukenthal, nr. inv. 2896.

¹⁵⁶ Mamă și copil, u/p, 116 x 89,5 cm, semnat cu monograma H. E., datat (19)42, Muzeul Brukenthal, nr. inv. 2113.

- 1944, în expoziția itinerantă din „Reich”, a fost prezent cu peisaje și scene legate de război;
- 1945 – se alătură Academiei libere de artă, înființată de Hans Mattis-Teutsch, la Brașov;
- inițial, a lucrat în stilul expresionismului, apoi a receptat influențe ale Noii obiectivități (*Neue Sachlichkeit*), iar după 1944 a adoptat realismul socialist;
- după 1960 trece la forme ce amintesc de cubism.

Bibliografie:

- Claus Stephani, *Die Gedankenwelt eines Dichters. Zur Retrospektivausstellung Karl Hübners im Kronstädter Arta-Saal*, în *Neue Literatur*, 9/1968, p. 115–116.

Jäger, Stefan

- pictor
- n. 1877, Cernei; m. 1962, Jimbolia;
- 1893–1895 – școala medie la Szeged;
- 1895–1899 – studii de artă la Budapesta;
- 1899–1901 – călătorește în Austria, Germania, Italia;
- 1902–1906 – liber profesionist la Budapesta;
- 1910 se stabilește la Jimbolia;
- 1914–1918 – combatant în Primul Război Mondial;
- 1918 – se întoarce la Jimbolia, unde trăiește până la sfârșitul vieții;
- 1930 – prima sa expoziție este organizată la Becicherecul Mare;
- 1936 – Asociația pictorilor șvabi deschide o expoziție la Jimbolia, în cadrul căreia expun Franz Ferch, fratele acestuia, Andreas Ferch, Emil Lenhardt și sculptorul Sebastian Rotschingk;
- 1957, la împlinirea vârstei de 80 de ani, i-a fost conferit „Ordinul Muncii” cl. a II-a;
- pictor autohtonist.

Bibliografie:

- Maria Schulz, Emanuela Macovei, Sorin Forțiu, *Scrieri despre/ Schriften über Stefan Jäger*, Timișoara 2005.

Kimm, Fritz

- grafician, pictor;
- n. 1890, Brașov; m. 1979, Lechbruck/Germania;